

За весь період існування Київського комерційного інституту зусиллями його засновника та першого директора М. В. Довнара-Запольського було створено репрезентативний викладацький колектив, з-поміж викладачів інституту були такі визначні вчені, як О. О. Богомолець, М. Б. Делоне, Г. Г. Де-Метц, І. Д. Жуков, С. С. Могільовцев, О. О. Русов, М. І. Терещенко, П. П. Чубинський, К. Г. Воблій, С. А. Егізаров, П. Ф. Єрченко, П. Р. Сльозкін.

В Державному архіві м. Києва, у фонді Університету Св. Володимира, міститься особова справа М. В. Довнар-Запольського, в якій у запису про його посаду значиться, що він є директором Комерційного інституту. Саме йому, під час викладання на Київських вищих комерційних курсах, належить ідея про створення вищого економічного навчального закладу на базі курсів, аналогічно з московським вузом, та на зразок його освітньої програми.

Митрофан Вікторович Довнар-Запольський велику увагу приділяв вихованню у студентів ліберальних поглядів, незалежних думок. При голосуванні на засіданні Учбового комітету інституту 5 березня 1917 р., в якому приймав участь М. В. Довнар-Запольський, ним було запропоновано внести пропозиції щодо участі студентів, як делегатів, в обговоренні нагальних питань, в той час як Статутом інституту не було передбачено участі студентів та інших сторонніх осіб у засіданнях Учбового комітету.

Це останнє, що зміг зробити для вузу його директор. 20 березня 1917 р. на клопотання М. В. Довнара-Запольського про усунення його від виконання обов'язків директора Київського комерційного інституту, Учбовий відділ вищих учбових закладів, порушує клопотання перед Попечительською радою про проведення виборів нового директора згідно ст. 48 Статуту Інституту.

Андрій Чуткий (Київ, Україна)

БІЛОРУСЬКІ ЗЕМЛЯКИ М. В. ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКОГО У СТІНАХ КИЇВСЬКОГО КОМЕРЦІЙНОГО ІНСТИТУТУ

М. В. Довнар-Запольський – визначний білоруський науковець, біографія та науковий наробок якого ще тривалий час будуть залишатися актуальною темою наукових студій. В сфері освіти ним також було зроблено чимало. Зокрема, він ініціював заснування низки навчальних закладів та долучився до створення ще кількох. При цьому єдиним із заснованих М. В. Довнар-Запольським ВНЗ, що досі функціонує, є Київський комерційний інститут. Враховуючи особливу роль цього ВНЗ у розвитку науки, освіти та суспільно-політичного життя, він потребує подальших досліджень. Тим більше, що з ним була пов'язана біографія багатьох визначних особистостей різних народів, котрі навчались або (і) працювали у ньому. Тому дослідження з історії Київського комерційного інституту можуть суттєво прислужитись як у справі реконструкції біографій таких осіб, так і у вивченні міжетнічних відносин.

Історія Київського комерційного інституту на сьогодні має як солідну джерельну базу¹, так і історіографію².

У цій розвідці я висвітлив цілкомито недосліджену тему – з'ясування переліку конкретних осіб, що походили із Білорусі і навчалися у цьому ВНЗ. Оскільки знакові постаті вже досліджувались³, я зупинився на біографіях пересічних осіб, оскільки ця тема не лише недосліджена, але й дозволяє побачити загальну ситуацію яку й відображали «не знакові» постаті.

¹ ДА м. Києва. Ф. 229, ф. 153, ф. Р–871; ІР НБУ. Ф. II. Спр. 506, 587–591; Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 262; Ф. 442. Оп. 1. Спр. 123; Оп. 658. Спр. 176. Також варто згадати публікації про інститут у тогочасній пресі, особливо в газетах «Киевская мысль», «Киевские отголоски жизни» та ін.

² Киштимов А. Л. Киевский коммерческий институт в судьбе М. В. Довнар-Запольского // Архивознаство. Археографія. Джерелознаство: міжвід. наук. зб. 2000. Вип. 2. С. 114–130; Михальченко С. И. М. В. Довнар-Запольский: историк и общественный деятель // Вопросы истории. 1993. № 6. С. 162–170; Міхневич Л. В. Розвиток юридичної науки і освіти в Київському комерційному інституті... Київ, 2011. 286 с.; Чуткий А. І. Архів Київського комерційного інституту як важливий корпус документів з історії України початку ХХ ст. // Сіверянський літопис. 2011. № 4. С. 85–91; Його ж. Викладацькі кадри та склад студентства Вищих комерційних курсів у Києві (1906–1908 рр.) // Література та культура Полісся. 2011. Вип. 63. С. 218–229; Його ж. Заснування Київських вищих комерційних курсів // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. 2011. № 2. С. 143–149; Його ж. Еволюція студентського контингенту Київського комерційного інституту // Київська старовина. 2010. № 1. С. 35–45; Його ж. Етнічний склад студентського контингенту та національне питання в Київському комерційному інституті // Література та культура Полісся. 2011. Вип. 65. С. 126–138; Його ж. Київські вищі комерційні курси: від заснування до трансформації на Київський комерційний інститут // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. 2011. № 3. С. 128–135; Його ж. Київський комерційний інститут: витоки та історичний поступ (1906–1920 рр.). Ніжин, 2013. 524 с.; Його ж. Ректорський корпус Київського комерційного інституту // Література та культура Полісся. 2011. Вип. 61. С. 119–129; Його ж. Самоорганізація студентства Київського комерційного інституту як одна із складових історії зародження профспілкового руху в Україні // Гілея. 2011. Вип. 51 (№ 9). С. 40–46; Чуткий А. І. Студенческие землячества Киевского коммерческого института // Проблемы славяноведения: сб. науч. ст. и материалов. Брянск, 2013. Вип. 15. С. 102–120; Чуткий А. І. Український студентський гурток у Київському комерційному інституті (1908–1914 рр.) // Пам'ятки: археографічний щорічник. 2008. Т. 8. С. 122–128; Його ж. Гісторія адстаўкі Мітрафана Доўнар-Запольскага з пасады дырэктара Кіеўскага камерцыйнага інстытута // БГЧ. 2014. № 2 (175). С. 35–41; Чуткий А. І. Вихідці з Поділля в стінах Київського комерційного інституту // Наук. праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка: Історичні науки. 2015. Т. 25. С. 380–391; Його ж. Невідомий аспект з історії польської громади Києва початку ХХ ст.: Польський гурток та Варшавське земляцтво у Київському комерційному інституті (1908–1914 рр.) // Europa Orientalis. Studia z dziejow Europy Wschodniej I panstw Baltyskich. Torun, 2015. № 6. S. 11–34; Його ж. Від минулого до сьогодення: історичний шлях у 110 років // Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2016. С. 16–35.

³ Чуткий А. І. Дзед Уладзіміра Высоцкага – студэнт Кіеўскага камерцыйнага інстытута // БГЧ. 2013. № 7 (168). С. 25–32; Чуткий А. Праця О. О. Русова в Київському комерційному інституті // Сіверянський літопис. 2015. № 4 (124). С. 148–156; Його ж. До біографії родини Драгоманових: історія здобуття освіти С. М. Драгомановим // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. 2015. Сер.: історичні науки. Вип. 134, № 11. С. 92–98; Його ж. Нотатки до біографії Сергія Остапенка: аналіз перших наукових досліджень // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер.: Історія. 2015. Вип. 4 (127). С. 37–41.

Створені М. В. Довнаром-Запольським у Києві в 1906 р. Київські вищі комерційні курси (з 1908 р. – Київський комерційний інститут) стали першим в Україні і другим у Російській імперії ВНЗ економічного профілю. Фактично, вони забезпечували підготовку фахівців з вищою економічною освітою (з усіх видів господарської діяльності) для західних губерній імперії (тобто для нинішніх України, Білорусії, Естонії, Латвії, Литви та Молдавії). Навчались у цьому ВНЗ також чимало вихідців із власне російських губерній імперії, Закавказзя, Середньої Азії та навіть з інших держав (Німецької, Австро-Угорської та Османської імперій, Болгарії, Греції та ін.). Однак закономірно, що найлегше поступити на навчання до Київського комерційного інституту було саме вихідцям із географічно наближених до нього регіонів, зокрема і з білоруських земель. Тож опосередковано М. В. Довнар-Запольський, засновуючи у Києві комерційний інститут, сприяв і справі поширення вищої освіти серед своїх земляків. Його сприяння їм проявилось і в тому, що він був одним із почесних членів та жертводавців (пожертвував 65,22 руб. зі 110,22 руб. загальної суми пожертв) Північно-західного земляцтва, котре об'єднувало студентів Київського комерційного інституту, що походили із білоруських губерній¹. Детально діяльність цього земляцтва та його уставні документи були висвітлені мною в одній із нещодавніх публікацій². Водночас із заснуванням Північно-західного земляцтва студенти інституту, що походили з Білорусії, зробили спробу заснувати ще одне земляцтво: 8 жовтня 1910 р. М. В. Довнару-Запольському як ректору інституту групою студентів 1-го семестру (Е. Гінзбург, А. Гуревич, І. Каган) було подане прохання про надання дозволу на зібрання «студентов уроженцев г. Минска и Минской губернии для организации землячества»³. Цей документ має резолюцію Довнара-Запольського «разрешить»⁴. Однак з невідомих причин ця ініціатива не знайшла свого продовження.

Оскільки тема Північного-західного земляцтва вже розроблялась А. Л. Киштимовим та мною, то я зосереджусь на виявлених в архіві Київського комерційного інституту особових справах студентів цього вишу, котрі походили з Білорусії. Звичайно, що виявлений мною перелік у 16 осіб є неповним, тим більше що для створення земляцтва потрібно було мати понад 30 осіб. Але враховуючи те, що особові справи студентів нараховують понад 30 тис. одиниць зберігання⁵, а мною опрацьовано лише кілька тисяч справ, то ця тема не є вичерпаною.

Серед виявлених вихідців із Білорусії першим (хронологічно) поступив до Київського комерційного інституту **Микола Семенович Помазков** (фото 1). Враховуючи походження батьків М. С. Помазкова з селян віддаленого від центрів повіту Білорусії, можна доволі впевнено припускати його білоруське походження.

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 8. Спр. 49. Арк. 30.

² Чуткий А. И. Студенческие землячества, созданные выходцами из Беларуси в Киевском коммерческом институте // Беларус. археагр. штогоднік. Мінск, 2013. Вып. 14. С. 221–237.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 8. Спр. 49. Арк. 26.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 8. Спр. 49. Арк. 26.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 2–7. 9 ч. I–II. 13а.

Фото 1. Николай Помазков (1908)

Попри те, що його батьки були селянами с. Микулич Клімовичьського повіту Могилівської губернії, але він народився у Києві, де закінчив 1-ше комерційне училище¹ і у вересні 1908 р. поступив на комерційне відділення Комерційного інституту². 31 травня 1910 р. у Києві він уклав шлюб «з Тетяною Швиряєвою»³.

Матеріальне становище М. С. Помазкова було сутужним, що змусило його у 1911 р. звернутись до керівництва інституту з проханням про звільнення від плати за навчання⁴. З поданого бланку про звільнення від плати за навчання довідуємось, що він мешкав на окремій квартирі, його місячний бюджет складав 30 руб. (заробляв уроками⁵), з яких 12 руб. складала плата за квартиру (15 руб. – разом з освітленням) і 6 руб. – харчування в їдальні, на відмінно склав майже всі іспити⁶. Також з цього документу довідуємось, що М. С. Помазков мав

двох братів, а його батько працював у Києві «заведуючим домом» (мешкав по вул. Театральній, 3, тоді як Микола – по вул. Бульварно-Кудрявській, 9)⁷.

У 1912 р. М. С. Помазков повторив прохання про звільнення від плати за навчання і воно було задоволено частково – його звільнили на 20 руб. (як і минулого разу) з 50 руб. плати за семестр⁸. Цікаво, що це прохання було підкріплене запискою від професора Де-Метца, з якої слідувало, що він знав і батька М. С. Помазкова⁹. Водночас у березні 1913 р. аналогічне прохання Помазкова зустріло відмову¹⁰. Попри це у вересні 1913 р. М. С. Помазков таки закінчив курс навчання в інституті і отримав тимчасове свідоцтво на звання комерцій-

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 2–3.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 1.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 19–19 зв.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 16.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 107.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 17.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 107.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 24.

⁹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 25.

¹⁰ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 37.

ного інженера 2-го розряду¹. Оскільки правила інституту передбачали можливість перездачі випускних іспитів задля підвищення рівня диплому, то цим скористався Помазков і навесні 1915 р. отримав диплом комерційного інженера 1-го розряду².

По закінченню навчання М. С. Помазков працював в інституті – став одним з перших смотрителів Музею товарознавства³. У 1917 р. він перебував на службі у відділі солдатських лавок Загальноросійського земського союзу⁴.

Наступним серед вихідців із Білорусії є **Вольф Абрамович Фунділер** (фото 2). Він походив з єврейських міщан Мінська (батько – купець), народився 15.01.1891 р.⁵ Середню освіту здобув у Мінському комерційному училищі⁶, а в 1910 р. поступив на економічне відділення Київського комерційного інституту, яке закінчив у травні 1914 р. та здобув диплом кандидата економічних наук 2-го розряду⁷.

20.12.1917 р. В. А. Фунділер направив з Мінська до інституту запит на видачу йому диплома замість тимчасового свідоцтва, яке було «потеряно во время похода в войне»⁸. Враховуючи те, що на Східному фронті бойові дії вже не велись, то можна припускати, що він включився у бої Громадянської війни.

В. А. Фунділер був одним із багатьох євреїв, котрі приїздили навчатись до Київського комерційного інституту з усіх куточків імперії, оскільки у ньому до 1912 р. фактично не було обмежень щодо вступу євреїв, тоді як в інших вишах діяла 9 %-ная квота. Тож євреї становили понад 50 % студентів інституту. Зокрема і наступний студент цього вишу, що походив із Білорусії – **Ізраїль-Айзік Давід Мордухов Ханін** (фото 3) – також був представником цього

Фото 2. Вольф Фунділер 1912)

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 39–40.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 45.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 1. Спр. 111. Арк. 40а.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1451. Арк. 118.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2041. Арк. 4–5.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2041. Арк. 4.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2041. Арк. 1.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2041. Арк. 2.

Фото 3. Ізраїль-Айзек Ханін (1912)

іспитів⁵. Факт хвороби Ханіна у 1915 р. засвідчується і збереженою в його особовій справі довідкою від земського лікаря⁶.

Іншу групу вихідців із Білорусії, котрі навчались у Київському комерційному інституті, представляли поляки. Так, в 1912 р. на навчання до цього вишу поступив **Владислав Броніслав-Домінік Давидовський** (фото 4). Він походив з родини спадкових дворян і у 1912 р. закінчив Мінське комерційне училище⁷. Він народився 01.02.1893 р. в маєтку Лозовці Могильовської губернії, сповідував католицизм, на момент вступу до Київського комерційного інституту мешкав у Новогрудському повіті⁸. Восени 1912 р. він вступив на економічне відділення Київського комерційного інституту «для продовження

етносу. Він народився 3.08.1890 р. у м. Чауси Могильовської губернії в родині єврейського купця і, як слідує з послужного списку його батька, був п'ятою дитиною¹. Середню освіту Ханін здобув у Варшавському приватному реальному училищі². В 1910 р. вступив до Київського комерційного інституту на економічне відділення інституту. А навесні 1916 р. склав випускні іспити і після захисту дипломної роботи у березні 1917 р. здобув диплом кандидата економічних наук 2-го розряду³. Затримка зі складанням випускних іспитів була обумовлена затяжною хворобою – запаленням нирок⁴. Цікаво, що запит (у зв'язку з «достигшими слухами из периодической печати, что... институт переводится в Саратов») про місце перебування інституту робила мати Ханіна (на той момент вдова) 20.10.1915 р. і також засвідчила затяжну хворобу свого сина, а тому прохала про відстрочення складання ним випускних

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2074. Арк. 108, 110–111.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2074. Арк. 104.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2074. Арк. 58, 17.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2074. Арк. 125.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2074. Арк. 130.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 2074. Арк. 133.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 415. Арк. 27.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 415. Арк. 4 зв. – 5, 28.

коммерческого образования»¹, отже свою подальшу професію планував пов'язати саме з економічною сферою. Оскільки його особова справа зберігається в описі, що вміщує справи вибулих студентів, то відповідно, курс навчання в інституті він не закінчив. Останні документи з його справи в архіві інституту пов'язані з його тяжкою хворобою та настановою лікаря поїхати на лікування до Криму (Алупка)². Вони датовані березнем 1915 р., що дозволяє робити висновок про роботу кримських курортів навіть підчас Першої світової війни.

Фото 4. Владислав Давидовский (1912)

На навчання до інституту вступали і представниці прекрасної статі, котрі походили з Білорусії. Так, у січні 1912 р. на навчання до інституту поступила **Марія Станіславівна Лещинська** (фото 5)³. Вона народилась 08.10.1891 р. у Дубовицях Речицького повіту в родині спадкових дворян⁴. Середню освіту здобула у Київській жіночій гімназії Плетньової (закінчила в 1909 р.) та мала помешкання у Києві по вул. Тарасівській, 22, кв. 4⁵. Незабаром після вступу до інституту вона перевелась з економічного на комерційне відділення⁶.

З подання М. С. Лещинської до керівництва інституту у квітні 1915 р. довідуємось, що її батьки померли і вона перебувала «на иждивении брата», котрий був «призван на действительную службу», та мусила виїхати додому⁷. Вочевидь, що сімейні обставини та загальна економічна та політична ситуація в країні ускладнили продовження навчання. Тому лише 12 березня 1918 р. вона отримала тимчасове свідоцтво про проходження повного курсу навчання в інституті⁸. 13 січня 1919 р. вона прохала керівництво інституту видати

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 415. Арк. 35.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 415. Арк. 41.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 1.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 5.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 1, 3–5.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 8.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 14.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 20.

Фото 5. Марія Лещинська (1912)

їй диплом¹, що свідчило про складання нею і випускних іспитів. Також варто зазначити, що на початку червня 1920 р. вона отримала з інституту копію свого диплома внаслідок втрати оригіналу². Оскільки це відбулось в момент перебування у Києві польських військ, то це додатково підтверджує її приналежність до польського етносу, а можливо, і переїзд до Польщі.

У 1913 р. на навчання на економічне відділення Київського комерційного інституту поступив ще один поляк, що походив із Білорусії, – **Адам Адамович Вонжа**. Він народився 27.08.1894 р. у Пінську в родині міщан католицького віросповідання³. На момент вступу до інституту він мешкав у м. Пінськ, де у 1913 р. закінчив місцеве реальне училище⁴. В Київському комерційному інституті А. А. Вонжа навчався до 10.10.1914 р.,

коли вибув у зв'язку зі вступом до Костянтинівського артилерійського училища і на момент вибуття з інституту він переїхав жити до м. Орел⁵.

Також у 1913 р. до Київського комерційного інституту на комерційно-технічне відділення (разом зі своїм братом Едуардом) поступив **Ромуальд Мартін Рудобельський-Кравченко** – католик, народився 23.01.1894 р. у м. Хойніки Могильовської губернії, мешкав у м. Пінськ, де у 1913 р. закінчив місцеве комерційне училище⁶.

09.04.1915 р. Р. М. Рудобельський-Кравченко був виключений з інституту за невнесення плати за навчання⁷. Фактично ж це пояснювалось його прагненням поступити добровольцем до військового навчального закладу. Так, наприкінці квітня 1915 р. він прохав направити його документи до Петроградського Костянтинівського артилерійського училища⁸, а 02.06.1915 р. – до Київського

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 24.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 7. Спр. 1168. Арк. 27.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 232. Арк. 8, 9.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 232. Арк. 2.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 232. Арк. 10.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1137. Арк. 5, 33.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1137. Арк. 2.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1137. Арк. 9–10.

2-го військового училища¹. Зазначу, що вперше клопотання про перехід до військового навчального закладу він порушив ще наприкінці 1914 р., але потому відмовився від цього². Оскільки до цього він прохав про надання відстрочки від відбування військової служби³, то можна припускати, що шляхом навчання у військовому училищі він прагнув відтягнути своє направлення до діючої армії.

Цікавим є випадок студента **Леопольда Францевича Отточко**, який поступив на навчання до інституту восени 1912 р.⁴ Він був сином підданого Німецької імперії, але у метричній виписці зазначено, що його батьки також належали до мінських міщан і сам він народився 18.11.1891 р. у маєтку Прилуки Мінської губернії⁵. Отже, батьки тривалий час мешкали у Білорусії, що підтверджується тим, що його хрещеною була сестра його рідної матері⁶. Це дозволяє припускати, що батьки були колоністами з Німецької імперії і переселились разом з іншими своїми родичами. Водночас, як слідувало з повідомлення Мінського міського поліцейного управління, на момент вступу до Київського комерційного інституту Л. Ф. Отточко продовжував бути німецьким підданим⁷.

У 1911 р. Л. Ф. Отточко закінчив Мінське реальне училище⁸ та мешкав на той час (як видно з його листів) у Мінську по вул. Коломенській (будинок Василевського). Цікаво, що з-поміж мов, які він вивчав в училищі, німецька та російська були оцінені на «3», тоді як французька – на «4»⁹. Відповідно постає питання щодо його етнічної приналежності.

Майже одразу після вступу до Київського комерційного інституту Л. Ф. Отточко прохав керівництво цього ВНЗ тимчасово надіслати його документи до Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва у м. Ново-Олександрії Люблінської губернії¹⁰. Оскільки це хронологічно останній документ з особової справи Л. Ф. Отточко в архіві Київського комерційного інституту, то можна припускати, що він перейшов до Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва.

Ще один цікавий випадок – вступ на навчання на економічне відділення Київського комерційного інституту в 1913 р. **Альфонса-Вальдемара Івановича Конрада**¹¹. Він був єдиним виявленим мною вихідцем із Білорусії, що сповідував протестантизм («исповедания евангельско-лютеранського»). Він народився

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1137. Арк. 7.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1137. Арк. 14–15, 23, 25.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1137. Арк. 27–28.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 17.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 7.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 7.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 12.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 2.

⁹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 2.

¹⁰ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 942. Арк. 4.

¹¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 613. Арк. 6.

22.04.1896 р. в м. Пінськ у родині чиновника. Його батько (як слідує з його по-служного списку) походив з міщан Курляндської губернії (як і мати), вищу освіту здобув у Лейпцигу, з 1879 р. почав викладацьку діяльність (викладав німецьку та грецьку мови), а на момент вступу А.-В. І. Конрада до інституту мав чин статського радника та працював інспектором Пінського реального училища¹. Саме це училище у 1913 р. закінчив і А.-В. І. Конрад². При цьому окремим документом зазначено, що батько А.-В. І. Конрада у 1905 р. «с разрешения г. министра внутренних дел... перешел... из римско-католической в евангельско-лютеранскую церковь»³, що є доволі цікавим фактом.

Спочатку А.-В. І. Конрад поступив до Харківського технологічного інституту, звідки перейшов до Київського комерційного інституту⁴. На жаль, на цьому особова справа А.-В. І. Конрада в архіві Київського комерційного інституту уривається, що дозволяє казати про те, що він не приступив до навчання в інституті.

Перша світова війна не припинила вступ на навчання до Київського комерційного інституту вихідців із Білорусії, але внесла у цей процес свої корективи.

Так, **Казимир Володимирович Альбінович Дзіковіцький** у січні 1914 р. був зарахований на економічне відділення Київського комерційного інституту⁵. З його документів слідує, що він походив з дворянської родини з Києва, закінчив Київське 1-ше комерційне училище, але мешкав у м. Брест-Литовськ⁶. 07.02.1915 р. він звернувся до директора інституту з проханням про видачу своїх документів з канцелярії інституту, оскільки бажав піти «добровольцем в действующую армию»⁷. Ось це був приклад справжнього бажання йти на війну.

В липні 1914 р. прохання про вступ до інституту зробив **Тадеуш Йосиф Новицький** (фото 6). З поданих ним до інституту документів довідуємось, що він народився 17.10.1892 р. у дворянській родині, мешкав у м. Гродно, де закінчив у 1913 р. місцеве реальне училище⁸. З невідомих причин у жовтні 1914 р. йому повідомили про відмову у вступі до інституту⁹.

Також в липні 1914 р. на навчання до економічного відділення Київського комерційного інституту поступив **Леон-Лев Януарій Костянтинович Дзердзевський**¹⁰. Він мешкав у м. Ляховичи Слущкого повіту Мінської губернії, де і народився 13.01.1894 р. в дворянській родині, а середню освіту здобув у Віленському комерційному училищі¹¹. Вже 15.11.1914 р. він подав директору

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 613. Арк. 10–11.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 613. Арк. 7–8.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 613. Арк. 20.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 613. Арк. 18–19.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1575. Арк. 4.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1575. Арк. 16 зв.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1575. Арк. 15.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 3698. Арк. 5.

⁹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 3698. Арк. 2.

¹⁰ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1549. Арк. 1.

¹¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1549. Арк. 11–12.

інституту прохання про видачу своїх документів для вступу до Військового Тверського кавалерійського училища¹, хоча 18.09.1914 р. прохав про надання відстрочки від відбування військового обов'язку². Отже, знов маємо приклад уникнення направлення до діючої армії, оскільки мешканці прифронтових губерній були зобов'язані йти до діючої армії і втрачали усі відстрочки. І лише у випадку вступу на навчання до військового навчального закладу можна було уникнути цього принаймні до його закінчення.

21.07.1915 р. до інституту на економічне відділення поступив Болеслав Генріхович Даукша³. Він народився 04.11.1893 р. в с. Девятинах Олонецької губернії (оскільки батько був призначений на роботу в цю місцевість), римо-католик. Його батько походив з селян Сувалкської губернії, на момент вступу сина до інституту був надвірним радником і працював на віленській залізниці⁴. 29.04.1915 р. він закінчив Пінське реальне училище⁵. Про його успіхи у навчанні нічого невідомо. Як слідує з документів, в квітні 1917 р. Б. Г. Даукша вже навчався у 2-й Одеській школі підготовки прапорщиків піхоти⁶. Отже, навчання у Київському комерційному інституті він на той час припинив.

Цікаво, що вихідці із Білорусії продовжували поступати на навчання до Київського комерційного інституту навіть під час революційних подій 1917–1918 рр. Так, 05.08.1917 р. заяву про вступ на комерційно-технічне відділення Київського комерційного інституту подав **Арон Абрамович-Лейзерович Гурвіч** (фото 7)⁷. З документів з його особової справи з архіву інституту довідуємось, що він народився 20.06.1898 р. у м. Раков Мінської губернії, «сын мещанина, вероисповедания иудейского»⁸. Середню освіту А. А.-Л. Гурвіч здобув

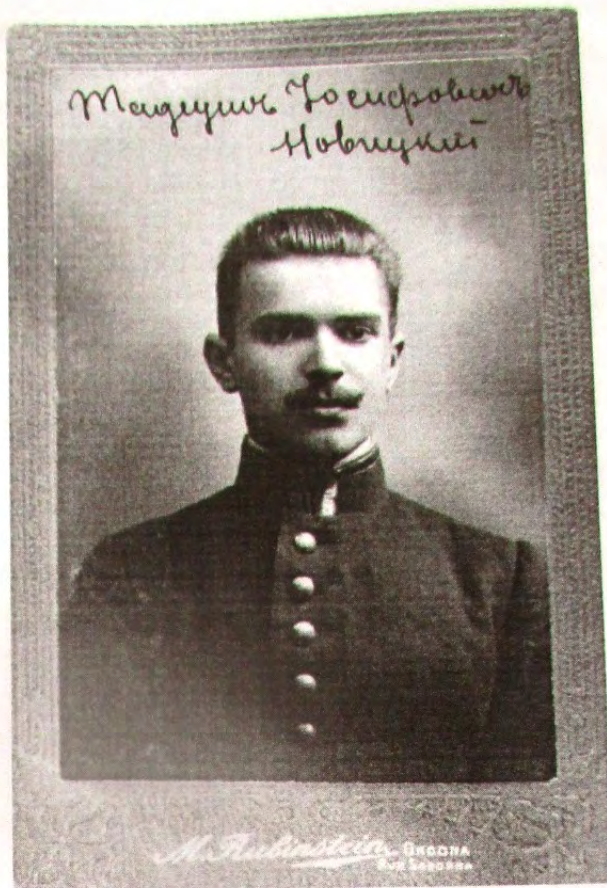

Фото 6. Тадеуш Новицький (1914)

Г

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1549. Арк. 3.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1549. Арк. 9.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1631. Арк. 22.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1631. Арк. 5–7.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1631. Арк. 2–3.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 1631. Там само. Арк. 8–9.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 16.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 6.

Фото 7. Арон Гурвіч (1917)

у шестикласному приватному єврейському реальному училищі Хайкіна у Мінську, яке закінчив у 1912 р.¹ З подальших документів слідує, що з вересня 1915 р. він перебував у діючій армії, а 06.07.1917 р., згідно з медичною комісією, був визнаний цілковито непридатним до військової служби та звільнений². Цікаво, що в цьому документі Перша світова війна названа «российско-германо-австрийской»³.

Лише після цього А. А.-Л. Гурвіч вступив до Київського комерційного інституту. Однак у 1919 р., коли він «во время летних каникул находился в Минской губ., наш район был оккупирован польскими войсками и поэтому я не мог вернуться в Киев для продолжения образования, а затем обстоятельства сложились так, что мне пришлось заняться службой»⁴. Отже, він фактично не зміг завершити навчання, але всі його до-

кументи лишились у канцелярії інституту. Саме тому наприкінці 1927 р. А. А.-Л. Гурвіч вів листування з інститутом з приводу повернення йому документів⁵. На цей час він мешкав в м. Усмань Воронізької губернії.

29.08.1918 р. заяву про вступ до Київського комерційного інституту подав ще один виходець із Білорусії – **Афроім-Нохім Аронович Гурвіч (Гуревич)** (фото 8)⁶. На той час він був студентом Казанського університету, але вочевидь прагнув завершувати навчання ближче додому, оскільки мешкав у Гомелі (вул. Генеральська, 2), де у 1917 р. закінчив і гімназію Ратнера⁷. З доданих до цієї заяви документів слідує, що він народився 08.01.1899 р. у с. Щедрині Бобруйського повіту Мінської губернії в родині «лепельских мещан Витебской губернии»⁸.

Останньою (за часом вступу) у списку виявлених мною вихідців із Білорусії, котрі навчались у Київському комерційному інституті, йде **Анастасія**

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 6–7.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 8.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 8.

⁴ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 15.

⁵ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2268. Арк. 1–4.

⁶ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2269. Арк. 1.

⁷ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2269. Арк. 1.

⁸ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2269. Арк. 4.

Єфимі́йна Корві́н-Короткевич. Вона народилась 12.04.1899 р. в родині спадкового дворянина православно-го віросповідання. Середню освіту здобула у Речицькій жіночій гімназії Є. В. Гаврилової, яку закінчила в травні 1918 р.¹ Наступний документ її особової справи – це заява самої Короткевич від 22.05.1922 р., в якій вона просить повернути здані нею в інститут документи, оскільки «Коммерческий институт отказался признать меня слушательницей»². Показово, що в наданій нею в 1922 р. копії Корвін-Короткевич вже значиться донькою селянина с. Романовки Речицького повіту і її прізвище скорочене до «Короткевич»³. Зрозуміло, що такі «метаморфози» в її біографії були обумовлені новою політичною ситуацією і відображали загальні тенденції набуття «пролетарського» походження.

Фото 8. Афроїм Гурвіч (1918)

Отже, серед виявлених в архіві Київського комерційного інституту студентів, котрі походили із Білорусії, домінували представники купецтва, міщан і дворян. За національністю – євреї та поляки. Попри те, що отримано інформацію далеко не про всіх вихідців із Білорусії, котрі навчались у цьому інституті, але вони загалом підтверджують наявні дані про економічне життя Білорусії початку ХХ ст. Водночас вони підтверджують і наявність тісних взаємин населення білоруських губерній Російської імперії з Києвом, де частина з них здобувала як вищу, так навіть і середню освіту. Проливають вони світло і на ряд інших подій загального порядку – Першу світову війну та ставлення до неї мас, вплив докорінної зміни політичного устрою країни тощо. Тобто, дозволяють на підставі мікро-історії виходити на реконструкцію макро-історичного рівня.

Звичайно, що ця тема потребує подальшого вивчення і вона буде корисною для подальшого дослідження Київського комерційного інституту. Також цей напрям досліджень прислужиться і справі реконструкції мотиваційних чинників в житті тогочасних мешканців Білорусії, зокрема – в їх ставленні до справи захисту імперії в роки Першої світової війни. Дозволяє проведене дослідження додати й певних штрихів для змалювання повсякденного життя мешканців

¹ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2834. Арк. 2–3.

² ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2834. Арк. 4.

³ ДА м. Києва. Ф. 153. Оп. 6. Спр. 2834. Арк. 6.

Білорусії початку XX ст., а саме – показує рівень прагнення до вищої освіти та праці в економічній сфері в середовищі різних соціальних та етнічних груп, матеріальну забезпеченість та дії в екстремальних умовах Першої світової війни – небажання більшості щиро стати на захист імперії (а отже і несприйняття її як своєї батьківщини), а також і вплив самої війни на долі пересічних осіб. Відповідно, саме такі дослідження дозволяють робити найбільш яскраві та деталізовані реконструкції минулого, а також і доволі точні узагальнення, оскільки інформація стосується саме середньостатистичних осіб, що властиво їй відображають загальну ситуацію у суспільстві.

Драч Оксана (Київ, Україна)

М. В. ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКИЙ І ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В КИЄВІ НА ПОЧАТКУ XX ст.

Бажаючи піти назустріч суспільним ініціативам, посадовці Міністерства народної освіти розглянули чергове (весна 1903 р.) клопотання професорів Університету Св. Володимира про затвердження положення про вищі жіночі курси та дозвіл з 1903/04 н. р. поновити діяльність закладу. Аргументи професорського клопотання були досить переконливими: «...щорічний контингент випускниць середньої школи тільки в межах Київського округу до 1200 осіб, наявність достатніх фінансових ресурсів, зокрема пожертв понад 30 000 крб, та садиба з будинком у центрі міста вартістю до 70 000 крб.»¹.

До засідання Вченого комітету у справі відновлення вищих жіночих курсів у Києві освітнє відомство визначило власну позицію, визнавши «недостачу закладів вищої жіночої освіти в державі, про що свідчив значний наплив молоді на курси в столицях та відмова багатьом у прийомі»². Фактично, у Міністерстві народної освіти погоджувалися зі своєчасністю відновлення діяльності Київських курсів. До того ж новий попечитель Київського навчального округу В. Беляєв явно співчував справі і підтримував клопотання, на відміну від попереднього керівника.

Повертаючи проект на доопрацювання, освітнє відомство звертало увагу насамперед на матеріальне становище закладу, зокрема, цікавилася розміром платні директора та інспектриси, наявністю приміщення курсів, його облаштуванням. Науково-педагогічна громадськість Києва такі дії міністерства сприйняла як «співчуття справі»³. Оскільки не було прямої відмови в організації вищих жіночих курсів, то ініціативна група професорів не полишала надії на відновлення закладу, активно вдосконалюючи проект положення. Знаючи про те, що вищі урядовці надають перевагу прикладному напрямку вищої освіти, та прагнучи розширити можливості подальшої життєвої реалізації випуск-

¹ РДІА. Ф. 733. Оп. 191. Спр. 1927. Арк. 7–8.

² РДІА. Ф. 733. Оп. 191. Спр. 1927. Арк. 17.

³ ІР НБУ. Ф. 66. № 314. Арк. 5.